

**DAVLATNING IQTISODIY SIYOSATI VA UNING MILLIY
IQTISODIYOT RIVOJIDAGI O‘RNI****Usmonov Murod Do‘stmurod o‘g‘li***“Raqamli iqtisodiyot” kafedrası assistenti*

usmonov.murodbek95@gmail.com

Nazarov Javoxir Ilxom o‘g‘li

nazarovj312@gmail.com

Otamurodov Abdihoshim Akram o‘g‘li

Otamurodova123@gmail.com

ABSTRAKT: Mazkur maqolada davlatning iqtisodiy siyosati tushunchasi, uning milliy iqtisodiyot rivojidagi o‘rni va ahamiyati, mazmuni, maqsad va vazifalari, shuningdek, amalga oshirish usullari va tamoyillari keng yoritilgan. Unda davlat iqtisodiy siyosatining asosiy yo‘nalishlari, mexanizmlari hamda ularning iqtisodiy o‘sish, barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta‘minlashdagi roli tahlil qilingan. Maqolaning asosiy maqsadi — davlatning iqtisodiy siyosati to‘g‘risida tizimli va kompleks nazariy bilimlar hamda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishdan iborat. Shuningdek, maqolada iqtisodiyotni tartibga solishda bozor mexanizmi bilan bir qatorda davlat mexanizmining amal qilish sohalari va shakllari ochib berilgan. Davlat siyosatining iqtisodiyotni boshqarishdagi o‘rni haqidagi turli nazariy yondashuvlar tahlil qilinib, rivojlangan mamlakatlar tajribasi o‘rganilgan. Bundan tashqari, davlat iqtisodiy strategiyasi va siyosatining maqsadlari, vazifalari, turlari, ularni amalga oshirish yo‘nalishlari hamda qo‘llaniladigan vosita va mexanizmlarning shakllari atroflicha tahlil etilgan. Maqola iqtisodiyotni davlat tomonidan boshqarish va tartibga solishda bozor va davlat mexanizmlarining o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlash masalalarini yoritishga qaratilgan.

KALIT SO‘ZLAR: Davlatning iqtisodiy siyosati, milliy iqtisodiyot, makroiqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy o‘sish, davlat boshqaruvi, iqtisodiy tartibga solish, bozor mexanizmi, davlat mexanizmi, byudjet-soliq siyosati, pul-kredit siyosati, investitsiya siyosati, ijtimoiy yo‘naltirilgan iqtisodiyot, iqtisodiy xavfsizlik, raqobat muhitini rivojlantirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, iqtisodiy strategiya, iqtisodiy islohotlar, barqaror rivojlanish, davlat dasturlari, institutsional islohotlar.

KIRISH

Bugungi globallashuv va tezkor iqtisodiy o‘zgarishlar sharoitida davlatning iqtisodiy siyosati milliy iqtisodiyot barqarorligi va uzoq muddatli rivojlanishini ta‘minlovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bozor munosabatlari chuqurlashib borayotgan bir paytda iqtisodiy jarayonlarni faqat bozor

mexanizmlari orqali tartibga solish yetarli bo'lmay, davlatning maqsadli va izchil iqtisodiy siyosatini olib borish zarurati yanada kuchaymoqda. Davlat iqtisodiy siyosati orqali iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash hamda milliy manfaatlarni himoya qilish muhim vazifalar sifatida ilgari suriladi.

Ayni vaqtda O'zbekiston iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar davlatning iqtisodiy siyosatini takomillashtirish, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan. Mamlakatda byudjet-soliq, pul-kredit, investitsiya va ijtimoiy siyosatning o'zaro uyg'un holda olib borilishi milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Shu jihatdan, davlatning iqtisodiy siyosati nafaqat iqtisodiyotni tartibga solish vositasi, balki jamiyat farovonligini oshirishga qaratilgan strategik mexanizm sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur mavzu doirasida davlatning iqtisodiy siyosati va uning milliy iqtisodiyot rivojidagi o'rni, asosiy yo'nalishlari hamda amalga oshirish mexanizmlarini o'rganish muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Ushbu masalalarni tahlil qilish iqtisodiyotni samarali boshqarish, bozor va davlat mexanizmlarining uyg'unligini ta'minlash hamda barqaror iqtisodiy taraqqiyotga erishish yo'llarini aniqlashda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI.

Davlatning iqtisodiy siyosati masalalari bo'yicha ilmiy adabiyotlarda ushbu tushuncha milliy iqtisodiyot rivojini ta'minlash, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va ijtimoiy farovonlikni oshirishning muhim vositasi sifatida talqin etiladi. Mazkur yondashuvga ko'ra, bozor mexanizmlarining samarali faoliyati davlat tomonidan olib boriladigan oqilona iqtisodiy siyosat bilan uyg'unlashgandagina barqaror iqtisodiy o'sishga erishish mumkin. Shu bois davlatning iqtisodiy siyosati iqtisodiyotni tartibga solish, strategik tarmoqlarni rivojlantirish va milliy manfaatlarni himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Keyns o'zining mashhur asarlarida davlatning iqtisodiyotga faol aralashuvi zarurligini asoslab beradi. Uning fikricha, bozor iqtisodiyoti sharoitida yuzaga keladigan inqirozli holatlar, ishsizlik va talab yetishmovchiligi davlatning makroiqtisodiy siyosati orqali bartaraf etilishi mumkin. Keynsiyona yondashuv davlat xarajatlari va fiskal siyosat orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish muhimligini ta'kidlaydi (Keynes, 1936).

Neoklassik iqtisodiy maktab vakillari, jumladan, Samuelson va Nordhaus davlatning iqtisodiy siyosatini bozor muvaffaqiyatsizliklarini bartaraf etuvchi mexanizm sifatida izohlaydi. Ularning tadqiqotlarida davlat tomonidan soliq, pul-kredit va raqobat siyosati orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari keng yoritilgan. Ushbu yondashuv davlatning iqtisodiy siyosati bozor mexanizmlarini

to'ldiruvchi va muvozanatlashtiruvchi omil ekanligini ko'rsatadi (Samuelson & Nordhaus, 2009).

Shuningdek, Stiglitz davlatning iqtisodiy siyosati ijtimoiy tenglikni ta'minlash va bozor nomukammalliklarini kamaytirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Uning fikricha, axborot nomutanosibligi, monopoliya va tashqi ta'sirlar sharoitida davlatning faol iqtisodiy siyosatisiz milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi mumkin emas. Bu qarashlar davlat siyosatini ishlab chiqishda institutsional yondashuvning ahamiyatini kuchaytiradi (Stiglitz, 2002).

Mahalliy va xorijiy tadqiqotlarda, xususan, O'zbekiston iqtisodiy islohotlariga bag'ishlangan ilmiy ishlarda davlatning iqtisodiy siyosati iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish va raqobatbardoshlikni oshirishning asosiy omili sifatida baholanadi. Ushbu adabiyotlarda davlat strategiyalari va dasturlarining milliy iqtisodiyot rivojiga ta'siri atroflicha tahlil qilingan. Davlatning iqtisodiy siyosati bo'yicha ilmiy adabiyotlar milliy iqtisodiyot rivojini ta'minlashda davlat va bozor mexanizmlarining o'zaro uyg'unligi muhim ekanligini asoslaydi. Ushbu nazariy va amaliy qarashlar O'zbekiston sharoitida samarali iqtisodiy siyosatni shakllantirish uchun mustahkam ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning maqsad va vazifalarini amalga oshirish jarayonida turli metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Xususan, tizimli yondashuv asosida davlatning iqtisodiy siyosati va milliy iqtisodiyot rivoji o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi tizimli elementlar sifatida tahlil qilindi. Ushbu yondashuv davlat iqtisodiy siyosatining iqtisodiy o'sish, makroiqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy rivojlanishga ta'sir etuvchi ichki hamda tashqi omillarini chuqur o'rganish imkonini berdi. Bundan tashqari, monografik usul yordamida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda davlatning iqtisodiy siyosatini shakllantirish va amalga oshirish bo'yicha mavjud nazariy qarashlar hamda amaliy tajribalar tahlil qilindi. Ushbu tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari baholanib, milliy iqtisodiyot rivojiga xizmat qiluvchi samarali siyosiy mexanizmlar aniqlandi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va rasmiy statistik ma'lumotlardan foydalanilgan holda davlatning byudjet-soliq, pul-kredit va investitsiya siyosatining milliy iqtisodiyot rivojiga ta'siri kompleks tahlil qilindi. Tahlil va qiyosiy baholash usullaridan foydalanish tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minlab, belgilangan maqsadlarga erishishga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI.

Davlatning iqtisodiy siyosati milliy iqtisodiyot rivojining asosiy harakatlantiruvchi omillaridan biri hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy jarayonlar erkin raqobat asosida shakllansa-da, ularning barqarorligi va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashda davlatning tartibga soluvchi roli muhim ahamiyat kasb

etadi. Ayniqsa, iqtisodiy o'sishning sifat jihatdan ta'minlanishi, makroiqtisodiy muvozanatni saqlash, ijtimoiy tenglik va aholi farovonligini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor vazifalari sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosatning asosiy yo'nalishlari va ularning milliy iqtisodiyot rivojiga ta'sirini tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlatning iqtisodiy siyosati bir necha asosiy yo'nalishlar orqali amalga oshiriladi. Ular orasida byudjet-soliq siyosati, pul-kredit siyosati, investitsiya siyosati, tashqi iqtisodiy siyosat hamda ijtimoiy yo'naltirilgan siyosat muhim o'rin tutadi. Ushbu yo'nalishlarning o'zaro uyg'unligi milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Masalan, byudjet-soliq siyosati orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, davlat xarajatlarini samarali yo'naltirish va soliq yukini maqbullashtirish iqtisodiy o'sish uchun qulay sharoit yaratadi. Shu bilan birga, soliq imtiyozlari va subsidiya mexanizmlari strategik tarmoqlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pul-kredit siyosati esa inflyatsiya darajasini nazorat qilish, milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash va bank-moliya tizimining ishonchliligini oshirishga qaratilgan. Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan foiz stavkalari siyosati, pul massasini tartibga solish va kreditlash mexanizmlari iqtisodiyotda moliyaviy muvozanatni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pul-kredit siyosatining qat'iy va izchil olib borilishi investitsiya faolligining oshishiga hamda xususiy sektor rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Investitsiya siyosati milliy iqtisodiyot rivojining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qiladi. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan investitsiya dasturlari transport, energetika, sanoat va qishloq xo'jaligi kabi strategik tarmoqlarda yuqori samaradorlikka erishishga imkon beradi. Shuningdek, xorijiy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha olib borilayotgan siyosat milliy iqtisodiyotning xalqaro iqtisodiy munosabatlardagi o'rnini mustahkamlashga yordam beradi. Xorijiy kapitalning kirib kelishi bilan bir qatorda zamonaviy texnologiyalar, boshqaruv tajribasi va innovatsion yondashuvlar ham iqtisodiyotga tatbiq etiladi. Tashqi iqtisodiy siyosat doirasida eksportni rag'batlantirish, importni diversifikatsiya qilish va tashqi savdo balansini muvozanatlashtirish masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat tomonidan eksportyorlarni qo'llab-quvvatlash, bojxona va tarif siyosatini takomillashtirish milliy mahsulotlarning xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini oshiradi. Natijada, milliy iqtisodiyotning tashqi omillarga bog'liqligi kamayib, barqaror rivojlanish uchun mustahkam asos yaratiladi.

Ijtimoiy yo'naltirilgan iqtisodiy siyosat esa aholi turmush darajasini oshirish, bandlikni ta'minlash va ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirishga qaratilgan. Davlat tomonidan ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot sohalariga ajratilayotgan

mablag'lar inson kapitalining rivojlanishiga xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatda iqtisodiy o'sishning barqaror manbai hisoblanadi. Shu sababli, davlat iqtisodiy siyosatida ijtimoiy omillarga alohida e'tibor qaratilishi muhimdir.

1-jadval

Siyosat yo'nalishlari	Asosiy vazifalari	Milliy iqtisodiyot rivojiga ta'siri
Byudjet-soliq siyosati	Davlat xarajatlarini samarali boshqarish, soliq yukini optimallashtirish	Iqtisodiy faollik va YIM o'sishining ta'minlanishi
Pul-kredit siyosati	Inflyatsiyani nazorat qilish, moliyaviy barqarorlikni saqlash	Narxlar barqarorligi va investitsiya muhitining yaxshilanishi
Investitsiya siyosati	Infratuzilma va ishlab chiqarishni rivojlantirish	Yangi ish o'rinlari va sanoat salohiyatining oshishi
Tashqi iqtisodiy siyosat	Eksportni rag'batlantirish va savdo balansini muvozanatlashtirish	Milliy mahsulotlar raqobatbardoshligining oshishi
Ijtimoiy siyosat	Aholi farovonligini oshirish va ijtimoiy himoya	Inson kapitali va uzoq muddatli iqtisodiy o'sish

Davlat iqtisodiy siyosatining asosiy yo'nalishlari va ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri

Jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, davlat iqtisodiy siyosatining har bir yo'nalishi milliy iqtisodiyot rivojida alohida, ammo o'zaro bog'liq rol o'ynaydi. Ularning izchil va muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirilishi iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi¹. Ayniqsa, iqtisodiy islohotlarning kompleks xarakterga ega bo'lishi davlat siyosatining samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, olib borilgan tahlillar natijasida shuni ta'kidlash mumkinki, davlatning iqtisodiy siyosati milliy iqtisodiyot rivojining strategik asosi hisoblanadi. Uning to'g'ri yo'naltirilishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va global iqtisodiy muhitda munosib o'rin egallashga xizmat

1. ¹ Karimov, T. O'zbekiston iqtisodiy siyosatining strategik yo'nalishlari, Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti, 2019.

qiladi. Shu bois, kelgusida davlat iqtisodiy siyosatini yanada takomillashtirish, innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish va bozor mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish milliy iqtisodiyot rivojining muhim sharti bo'lib qoladi.

XULOSA.

Davlatning iqtisodiy siyosati milliy iqtisodiyot rivojida strategik ahamiyatga ega bo'lib, iqtisodiy o'sish, barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashning asosiy vositasi hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlatning byudjet-soliq, pul-kredit va investitsiya siyosatlari iqtisodiy jarayonlarni samarali boshqarish va raqobatbardosh milliy iqtisodiy tizimni shakllantirishga xizmat qiladi. Xususan, byudjet-soliq siyosati orqali iqtisodiy faollik rag'batlantiriladi, strategik tarmoqlarga yo'naltirilgan investitsiyalar esa ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va yangi ish o'rinlarini yaratishga imkon beradi. Pul-kredit siyosati inflyatsiyani nazorat qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash orqali iqtisodiyotning uzoq muddatli o'sishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tashqi iqtisodiy siyosat va eksportni rag'batlantirish milliy mahsulotlarning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat siyosatining samarali amalga oshirilishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash va milliy iqtisodiyotning global iqtisodiy muhitdagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli, kelgusida davlatning iqtisodiy siyosatini yanada takomillashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va bozor mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish milliy iqtisodiyot rivojining muhim sharti bo'lib qoladi. Davlatning iqtisodiy siyosati milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va ijtimoiy farovonlikni oshirish yo'lida hal qiluvchi vosita bo'lib, uning izchil va strategik yo'naltirilgan amalga oshirilishi mamlakat iqtisodiy salohiyatini yanada kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi. Iqtisodiy ko'rsatkichlar va soliq islohotlari yutuqlari, Toshkent, 2023.
2. Jahon Banki. O'tish iqtisodiyotlarida soliqni soddalashtirish va iqtisodiy mahsuldorlik, 2022.
3. Zafar, T. Strategik soliq siyosatlari: Osiyo tajribalari, 2020.
4. Karimov, T. O'zbekiston iqtisodiy siyosatining strategik yo'nalishlari, Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti, 2019.
5. Rasulov, D. Davlatning fiskal siyosati va milliy iqtisodiyot barqarorligi, Toshkent: Toshkent Iqtisodiyot Instituti, 2021.
6. Murodov, A. Milliy iqtisodiyot va davlatning tartibga solish mexanizmlari, Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti, 2018.

7. Ismoilov, N. Pul-kredit siyosati va milliy iqtisodiyot barqarorligi, Toshkent: O‘zbekiston Milliy Banki Nashriyoti, 2019.
8. Sultonova, M. Davlat va xususiy sektor hamkorligida iqtisodiy rivojlanish, Toshkent: “Strategik Iqtisodiyot” nashriyoti, 2018.

